

Sivistysvaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto: kilpailukykykompassi EU:lle

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto: kilpailukykykompassi EU:lle (E 8/2025 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- EU-erityisasiantuntija Isabella Paju, valtioneuvoston kanslia
- opetusneuvos Päivi Bosquet, opetus- ja kulttuuriministeriö
- opetusneuvos Petteri Kauppinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- yhteyspäälikkö Saara Harjula, Helsingin yliopisto
- toiminnanjohtaja Ida Mielityinen, Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- toiminnanjohtaja Heikki Holopainen, Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
- professori Päivi Leino-Sandberg

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Komissio antoi tiedonannon kilpailukykykompassista EU:lle 29.1.2025 (KOM (2025) 30 lopullinen). Kompassi ohjaa komission työtä seuraavat viisi vuotta ja listaa toimenpiteiden painopisteet kilpailukykyyn vahvistamiseksi. Kompassi sisältää komission suunnitelmat innovaatiokuilun kaventamiseen, yhteisen tiekartan hiilestä irtautumiseen ja kilpailukykyyn sekä riippuvuuksien vähentämiseen ja turvallisuuden kasvattamiseen. Lisäksi kompassi kuvaa komission toimia ja aloitteita kilpailukykyyn horisontaalisissa mahdollistajissa: sääntely-ympäristön yksinkertaistaminen, sisämarkkinat, rahoitus, osaaminen ja laadukkaat työpaikat sekä politiikkatoimien koordinaatio EU:ssa ja kansallisesti.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

Valtioneuvoston kanta

Suomen tavoitteena on globaalisti vahva ja toimintakykyinen Euroopan unioni, joka edistää jäsenvaltioidensa ja kansalaistensa turvallisuutta, hyvinvointia ja taloudellisia etuja. Demokratia, oikeusvaltioperiaate sekä perus- ja ihmisoikeudet ovat unionin kaiken toiminnan perusta (E 58/2023 vp). Suomi edistää pitkäjänteisesti sukupuolten tasa-arvoa EU:ssa (E 58/2023 vp).

Suomen näkemyksen mukaan EU:n strateginen kilpailukyky perustuu unionin omien vahvuuksien edelleen kehittämiseksi ja markkinaehtoisille ratkaisuille. Keskiössä ovat toimivat, vapaaseen liikkuvuuteen perustuvat sisämarkkinat sekä tehokas valtiontuki- ja kilpailupolitiikka, jotka osaltaan edistävät ennustettavuutta ja suotuisaa investointiympäristöä. Suomi pitää tärkeänä konkreettisia toimia sisämarkkinoiden vahvistamiseksi erityisesti palveluiden, tavaroiden ja henkilöiden vapaan liikkuvuuden osalta ja korostaa kasvun hakemista muun muassa digitalisaatiosta. Kehittämällä kuluttajansuojaa EU:ssa lisätään kuluttajien luottamusta sisämarkkinoiden toimintaan. (E 58/2023 vp)

Innovaatiokuilun kaventaminen

Suomi yhtyy komission näkemykseen innovoinnin merkityksestä Euroopan globaalille kilpailukyvyllä. Suomen lähtökohtana on, että EU:n kilpailuun perustuvien rahoitusohjelmien, kuten tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelman, tulee jatkossakin perustua korkeaan toiminnan laatuun, ei kiintiöihin tai aluekriteereihin (E 31/2024 vp). Investointi- ja liiketoimintaympäristön tulee olla kasvuun ja innovointiin kannustava ja ennakoiva. On tärkeää huomioida, että palvelut voivat luoda arvonnäkökulmaa myös teollisuuden ratkaisuille.

Innovaatioiden kaupallistamisessa ja skaalaamisessa keskeisiä ovat yksityisen ja julkisen sektorin TKI-kumppanuudet sekä toimiva aineettomien oikeuksien suoja (IPR). Lisäksi on tärkeää, että eurooppalaiset yritykset ja TKI-toimijat ovat jatkossakin mahdollisimman tehokkaasti verkottuneita avoimeen maailmantalouteen ja sen innovaatio- ja kasvukeskuksiin.

Kilpailukyvyn vahvistamiseksi tarvitaan toimia eri toimialojen rohkeaan uudistumiseen. Tämä edellyttää merkittäviä panostuksia tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan sekä digitalisaatioon. Suomi korostaa, että EU:n digitaalinen johtajuus, teollisuuden uudistuminen ja teknologisen omavaraisuuden vahvistaminen edellyttävät investointeja erityisesti murrosteknologioihin, kuten tekoälyratkaisuihin, suurteho- ja kvanttilaskentaan, siruteknologiaan, 6G:hen sekä terveys- ja hyvinvointiteknologioihin. Datatalouden edistäminen on keskeistä tuottavuusvaikutusten kasvattamiseksi. Huomiota tulisi kiinnittää myös kyberturvallisuuteen ja turvalliseen kriittiseen digitaaliseen infrastruktuuriin sekä uuden teknologian mahdollisuuksiin tuottaa tehokkaita ja parempia julkisia palveluita.

Suomi yhtyy komission näkemyksiin, että kilpailupolitiikalla on tärkeä rooli EU:n kilpailukyvyn vahvistamisessa ja että tehokas kilpailu- ja yrityskauppasääntöjen täytäntöönpano sekä selkeät ja ennustettavat säännöt turvaavat toimivaa kilpailua ja kannustavat yrityksiä innovoimaan ja tehostamaan toimintaansa. EU-sääntelyn muutoksissa on tärkeää huolehtia tasapuolisista toimintaa edellyttävistä sisämarkkinoista sekä kilpailun toimivuudesta. Kilpailupolitiikan sekä kilpailu- ja yrityskauppaohjelmien täytäntöönpanon tulisi jatkossakin olla riippumaton ja tosiseik-

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

koihin perustuvaa sekä selkeästi kilpailuvaikutuksiin keskittyvää. Komission yrityskauppoja koskevien suuntaviivojen muuttamista arvioitaessa tulisi kaikkien sektoreiden osalta kiinnittää huomiota muutosten vaikutuksiin tehokkaaseen kilpailuun.

Vähähiilistyminen ja kilpailukyky

Suomi korostaa, että johdonmukainen ja pitkäjänteinen EU:n ilmastopolitiikka luo pohjan tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittaville merkittävillä ja oikea-aikaisille investoinneille sekä teknologioiden kehittämiselle. Lisäksi sillä voidaan edistää myös EU:n kriisivarautumista ja resilienssiä. (E 49/2023 vp) Suomi tukee komission ehdotusta asettaa EU:lle vuodelle 2040 90 prosentin nettopäästövähennystavoite, joka kattaa sekä päästöt että poistumat. (E 10/2024 vp)

Suomen lähtökohtana on teknologianeutraali lähestymistapa, jossa puhdas siirtymä toteutetaan markkinaehtoisesti ja kustannustehokkaasti luoden EU:lle selkeää kilpailuetua. (E 58/2023 vp)

Suomen tavoitteena on, että biotalouden ja kiertotalouden mahdollisuudet huomioitaisiin vahvasti eri politiikkatoimissa. Biotalous ja uusiutuvat luonnonvarat tarjoavat kestäviä ratkaisuja vähähiilisyyteen, haitallisista riippuvuuksista irtautumiseen ja huoltovarmuuteen.

Kiertotalouden mukainen resurssitehokkuus, uusiokäyttö ja kierrätys sekä luonnonvarojen kestävä käyttö ovat keskeisiä keinoja edistää ilmastotavoitteita, vähentää riippuvuuksia sekä edistää kestävää teollisuuspolitiikkaa.

Entistä nopeampi EU:n riippuvuuden vähentäminen fossiilisten polttoaineiden tuonnista vahvistaisi EU:n strategista autonomiaa ja kokonaisturvallisuutta. Samalla tulisi vahvistaa ja hajauttaa kriittisten mineraalien toimitusketjuja sekä vähentää liiallista riippuvuutta niiden tuonnista.

Suomi pitää tervetulleena, että komissio kiinnittää huomiota sähköverkkojen kehittämiseen ja niiden tärkeään osuuteen puhtaan siirtymän mahdollistamisessa. (E 60/2023 vp)

Riippuvuuksien vähentäminen ja turvallisuus

Suomi yhtyy komission näkemykseen, että kilpailukykyä ja innovaatioita sekä kokonaisturvallisuutta ja kriisinsietokykyä on tarkasteltava kokonaisuutena. Suomi tukee EU:n kumppanuuksien edistämistä Euroopan kilpailukyvyn parantamiseksi.

Suomi katsoo, että kilpailukykyisenä toimijana EU:lla on edellytykset vahvistaa omaa teknologista kompetenssiaan, vaikuttaa globaalin talouden pelisääntöihin ja edistää toimintaympäristön vakautta. EU:n tulisi pyrkiä globaalisti edistämään ihmiskeskeistä lähestymistapaa digitalisaatioon, vaikuttamaan omasta arvopohjastaan ja intresseistään käsin murrosteknologioiden kehityvään kansainväliseen sääntelyyn sekä rakentaa Euroopan teknologista kompetenssia vahvistavaa teknologiayhteistyötä samanmielisten maiden kanssa.

Suomi korostaa avoimen, sääntöperustaisen ja vastuullisen kansainvälisen kaupan merkitystä Euroopan kilpailukyvyille. EU:n on aktiivisesti avattava uusia markkinoita kauppasopimuksia neuvottelemalla ja vahvistettava kansainvälisen kaupan sääntöpohjaa. Suomi tukee jo käynnissä

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

olevien EU:n kauppasopimusneuvotteluiden ripeää päätökseen saamista ja sopimusten voimaansaattamista. Suomi korostaa EU:n tavoitteita irtautua haitallisista riippuvuuksista sekä tunnistaa EU:n haavoittuvuudet tietyillä strategisesti tärkeillä sektoreilla erityisesti Kiinan suhteen. (E 58/2023 vp) Suomi tukee komission tavoitetta vahvistaa EU:n kokonaisturvallisuutta ja varautumista.

Suomi pitää tärkeänä, että EU:n kriisinsietokykyä ja taloudellista turvallisuutta arvioidaan osana hankintasäädösten uudistamista. Eurooppalaisten tuotteiden suosimisen tarkoituksenmukaisuutta politiikkavälineenä tulisi arvioida huolellisesti. Strategisia aloja, sektoreita ja tuotteita arvioitaessa on tärkeää ottaa huomioon säädösten riittävä selkeys ja täsmällisyys sekä talouden, teknologian ja yritysten uudistumiskyvyn tukeminen ja teknologianeutraalius. Uudistamistyössä tulisi kiinnittää huomiota huolelliseen vaikutustenarviointiin, sisämarkkinoiden ja kilpailun toimivuuteen, eri kokoisten yritysten osallistumismahdollisuuksiin, unionin kansainvälisiin velvoitteisiin, mukaan lukien WTO-sopimukseen ja EU:n kauppasopimuksiin, sekä hallinnolliseen taakkaan.

Suomi yhtyy komission näkemykseen terveysalasta yhtenä varautumisen ja valmiuden ydinalueista. (E 27/2024 vp)

Suomi korostaa puolustustarvikkeiden markkinoiden kehityksessä erityisesti pk-yritysten pääsyn edistämistä puolustusalan toimitusketjuihin sekä yritysten tasapuolisten toiminta- ja kilpailumahdollisuuksien varmistamista. (U 30/2024 vp)

Sääntelyn yksinkertaistaminen

Suomi tukee komission tavoitteita yksinkertaistaa sääntelyä sekä vähentää sääntelytaakkaa ja hallinnollista taakkaa. Sääntelyn täytyy olla oikeasuhteista, vakaata, johdonmukaista ja teknologianeutraalia. Työn tulisi olla systemaattista, pitkäjänteistä ja läpinäkyvää. Kilpailukyvn näkökulmasta on myös keskeistä, että EU-sääntely tukee yritysten ennustettavaa ja vakaata toimintaympäristöä. Komission tulee arvioida uuden lainsäädännön tarve ja säädösehdotustensa vaikutukset. Suomi korostaa tarvetta varmistaa sääntelyssä sisäisten ja ulkoisten politiikkaratkaisujen johdonmukaisuus. Näin tuetaan myös EU:n houkuttelevuutta yhteistyökumppanina ja investointikohteena.

Suomi tukee yritysten raportointitaakan vähentämistä vähintään 25 prosenttia ja pk-yritysten raportointitaakan vähentämistä vähintään 35 prosenttia. Kevennystoimien tulisi johtaa konkreettisiin kilpailukykyä parantaviin tuloksiin. Sääntelyn yksinkertaistamisen tulisi edistää myös julkisen hallinnon, mukaan lukien sääntelyä valvovien viranomaisten, hallinnollisen taakan keventämistä.

Osaaminen, laadukkaat työpaikat ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus

Suomi pitää Euroopan kilpailukyvn ja menestyksen kannalta ratkaisevana, että jatkamme määrätietoisia ponnisteluja koulutustason nostamiseksi ja jatkuvan oppimisen vahvistamiseksi EU:n tasolla. Jatkuvat panostukset Erasmus+:n kaltaisiin ohjelmiin tukevat näitä tavoitteita. Maailmanlaajuisessa kilpailussa EU:n on oltava kilpailukykyinen alue sekä huippututkimukselle että opis-

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

kelijavaihdolle (E 58/2023 vp). Suomi yhtyy komission näkemykseen osaamisen, liikkuvuuden edistämisen ja kansainvälisen osaamisen hyödyntämisen merkityksestä kilpailukyvyille.

Suomi pitää tärkeänä sitä, että Euroopassa pyritään edistämään keinoja pitää lahjakkaat eurooppalaiset tutkijat Euroopassa ja tehdä Euroopasta houkutteleva kohde ulkomaalaisten osaajien sijoittumiseen. (E 36/2023 vp)

Sosiaalisen suojelun alueella osaavan ja koulutetun työvoiman turvaaminen, erityisesti kriittisillä aloilla, henkilöiden vapaan liikkuvuuden sujuvoittaminen ja kaksoissiirtymän tukeminen ja hyödyntäminen ovat tärkeitä alueita sekä itsessään että EU:n kilpailukyvyille. (E 21/2024 vp)

Suomi pitää hyvänä toimia, joilla edistettäisiin aktiivista ja terveellistä ikääntymistä osana työ- ja toimintakykyä.

Kilpailukyvyn koordinaatioväline

Suomi korostaa tutkimus- sekä teollisuuspolitiikan välisiä kytkentöjä, joiden paremmalla koordinoinnilla voidaan vahvistaa jäsenvaltioiden ja EU:n toimenpiteiden tehokkuutta. Kilpailukyvyn koordinaatiovälinettä koskevassa valmistelussa olisi riittävästi huomioitava jäsenvaltioiden erityispiirteet, jäsenvaltioiden ja unionin välinen toimivallan jako sekä suhde eurooppalaiseen ohjausjaksoon.

Rahoitus

Suomen ennakkoaiheuttamiskantoja tulevaan EU:n monivuotiseen rahoituskehykseen on linjattu valtioneuvoston selvityksessä E 31/2024 vp muun muassa seuraavasti:

Suomi pitää tärkeänä, että tulevaa rahoituskehystä tarkastellaan kokonaisuutena. Tarkastelun keskiössä ovat erityisesti rahoituskehysten kokonaistaso, kansalliset erityiskysymykset ja valitut strategiset prioriteettialat. Kokonaisuuden tarkastelussa tulee pyrkiä varmistamaan Suomen nettomaksuaseman kohtuullisuus.

Tarkasteltaessa tulevan rahoituskehysten kokonaistasoa Suomi tunnistaa Euroopan merkittävästi muuttuneen turvallisuusympäristön ja sen aiheuttamat välittömät tarpeet, kuten Ukrainan tukemisen.

Suomi tukee EU:n rahoitukseen kytkeytyvää vahvaa ehdollisuutta. Suomi pitää erityisen tärkeänä, että EU:n rahoitus linkitetään jatkossakin tiiviisti oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamiseen, varojen väärinkäytön vastaisiin toimiin ja korruption ehkäisemiseen.

Osana tulevaa rahoituskehystä Suomi suhtautuu avoimesti tulosperusteisten mallien tarkastelemiseen rahoituksen eurooppalaisen vaikuttavuuden vahvistamiseksi.

Suomi pitää tärkeänä, että Euroopan strategisen kilpailukyvyn vahvistamiseen kohdennetaan rahoitusta nykyistä vahvemmin. Suomen prioriteettina on avoimeen kilpailuun ja korkeaan laatuun pohjautuvan tutkimus-, kehitys- ja innovaatio- ja rahoituksen nykyistä suurempi osuus.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

Suomelle keskeistä on, että EU:n kilpailukykyä tukevalla rahoituksella edistetään mahdollisimman tehokkaasti sisämarkkinoiden toimivuutta, teollisuuden uudistamista ja Euroopan houkuttelevuutta investointikohteena. Tehokkailla ja markkinaperusteisilla yksityistä rahoitusta edistävillä EU-tason rahoitusvälineillä vastataan EU:n kilpailukykyhaasteisiin.

Suomi katsoo, että strategista kilpailukykyä tukevien ohjelmien yhdistäminen yhdeksi laajaksi kokonaisuudeksi voisi parhaimmillaan tehostaa EU-rahoitusta. Suomelle on kuitenkin ensisijaisinta, että tutkimus-, kehitys-, ja innovaatorahoituksen säilyminen avoimeen kilpailuun ja korkeaan laatuun perustuvana EU-rahoituksena turvataan.

Suomi katsoo, että tutkimus-, kehitys-, ja innovaatorahoituksen osuutta kehyksessä tulisi kasvattaa Suomen saadessa näistä ohjelmista ja välineistä huomattavasti enemmän suhteessa mak-suosuuteensa. Suomi pitää tarkoituksenmukaisena, että TKI-toimiin kohdistuva EU-rahoitus (nykyinen Horisontti Eurooppa) voi jatkossakin olla avustusmuotoista. Suomi katsoo, että kaksikäyttötarkoituksiin kohdistuvaa TKI-rahoitusta tulisi painottaa laajasti rahoituskehyksessä.

Suomi pitää nykyistä lainatakauksiin perustuvaa InvestEU-välinettä tarkoituksenmukaisena sen hyödyttäessä erityisesti suomalaisia pieniä ja keskisuuria yrityksiä ja katsoo, että sen rahoitustakauksen osuutta kehyksessä tulisi kasvattaa merkittävästi riittävän yksityisen rahoituksen vipuvaikutuksen aikaansaamiseksi. Sen sijaan Suomi suhtautuu kriittisesti mahdollisiin ehdotuksiin uusien avustusmuotoisten investointivälineiden perustamiseksi.

Suomi katsoo, että Euroopan liikenneinfrastruktuurin olisi jatkossa edistettävä entistä tehokkaammin liikenneverkon kaksikäyttöisyyttä, eli siviili- ja sotilasliikenteen tarpeiden huomioimista edistäen unionin kokonaisturvallisuutta, erityisesti sotilaallista liikkuvuutta, huoltovarmuutta ja kriisinsietokykyä. Tämä edellyttäisi investointeja tukevaa EU-rahoitusta, jolla edistettäisiin liikenneverkon toimivuutta ja modernisointia.

Suomen tavoitteena on, että nykyistä suurempi osuus rahoituksesta kohdennettaisiin puolustus-tutkimus- ja kehittämisvaiheen toimien tukemiseksi EU:ssa nykyisen Euroopan puolustusrahas-ton tai sitä vastaavan järjestelyn tapaan.

Suomen kantoja liittyen pääomamarkkinaunionin tulevaisuuteen on linjattu valtioneuvoston selvityksessä E 44/2024 vp muun muassa seuraavasti:

Suomi pitää erittäin tärkeänä Euroopan laajuisen pääomamarkkinan kehittämistä ja kannattaa pääomamarkkinaunionin loppuunsaattamiseen tähtäviä toimenpiteitä. Kestävää kasvua vahvistavan pääomamarkkinaunionin tavoitteena tulisi olla eurooppalaisen pääomamarkkinan syventäminen ja laajentaminen yritysten rahoituksen saatavuuden parantamiseksi, kestävän talouskasvun aikaansaamiseksi, rahoitusjärjestelmän monipuolistamiseksi sekä rahoitusmarkkinoiden kriisinkestävyyden vahvistamiseksi markkinaehtoista riskinjakoa parantamalla. Suomi edistää yhteisten eurooppalaisten ratkaisujen löytymistä pääomamarkkinoiden kehittämiseksi osana strategisen kilpailukyvyn vahvistamista.

Suomi pitää tärkeänä kasvu- ja scale-up-yritysten rahoitusmahdollisuuksien parantamista Euroopassa laajentamalla oman pääoman ehtoisen rahoituksen saatavuutta esimerkiksi yhteissijoitus-

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

hankkeiden kautta, joissa yksityiset sijoittajat ja/tai pääomasijoitusyhtiöt jakaisivat riskiä yhdessä julkisomisteisten pääomasijoitusyhtiöiden kanssa. Erityisesti tulisi priorisoida korkean teknologian kasvuyritysten ja teollisten startupien pitkäjänteistä rahoittamista toiminnan skaalaamisen mahdollistamiseksi.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Tarkastelun lähtökohta

Komission tiedonanto kilpailukykykompassista EU:lle on strateginen ohjelma, joka listaa toimenpiteiden painopisteet kilpailukykyyn vahvistamiseksi ja ohjaa komission työtä seuraavat viisi vuotta. Kilpailukykykompassia laadittaessa taustamateriaalina on käytetty Enrico Lettan raporttia sisämarkkinoiden tulevaisuudesta ja Mario Draghin raporttia kilpailukykyyn vahvistamisesta. Komission tämän toimikauden aloitteet, kuten maaliskuussa annettu osaamisunionia koskeva tiedonanto, perustuvat kilpailukykykompassiin. Komission on tarkoitus antaa vuoden 2026 aikana myös eurooppalaista tutkimusaluetta koskeva asetus T&K-investointien vahvistamiseksi. Keskeinen keino aloitteiden toteuttamiseksi on EU:n uusi rahoituskehys, jota koskevan tiedonannon komissio on antanut helmikuussa 2025.

Sivistysvaliokunta yhtyy komission tiedonannon näkemykseen siitä, että korkeatasoinen osaaminen, tutkimus ja innovaatiot ovat Euroopan kilpailukykyyn ja talouskasvun avaimia. Valiokunta korostaa valtioneuvoston tavoin sitä, että on tärkeää jatkaa ponnisteluja koulutustason nostamiseksi, ja kannattaa panostuksia Erasmus+:n kaltaisiin ohjelmiin. On tärkeää tunnistaa osaamisen, liikkuvuuden edistämisen ja kansainvälisen osaamisen hyödyntämisen merkitys kilpailukykyille.

Tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelma sekä kilpailukykyrahasto

Yksi kilpailukykykompassin painopistealue on EU:n innovaatioasteen nostaminen. Asiantuntijalausunnossa todetaan, että kilpailukykykompassissa ei ole täysin tunnistettu perustutkimuksen keskeistä roolia innovaatiokykyyn perustana. Tutkitun tiedon mukaan julkisen rahoituksen vaikutus on suurin, kun se kohdistetaan perustutkimukseen ja sille pohjautuvaan korkeakoulutukseen. Uutta tietoa tuottava perustutkimus on välttämätön edellytys korkeatasoiselle soveltavalle tutkimukselle ja pitkäjänteiselle innovaatiotoiminnalle. Jos perustutkimusta ei tunnisteta strategisessa ohjausasiakirjassa, sen asema ja rahoitus voivat kaventua, mikä heikentää pohjaa laadukkaaseen soveltavan tutkimuksen ja uusien innovaatioiden syntymiselle. Sivistysvaliokunta katsoo asiantuntijalausunnon mukaisesti, että pitkän aikavälin vaikuttavuus ja kilpailukyky edellyttävät laaja-alaista perustutkimusta.

Asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin, että Euroopan tutkimusneuvosto (ERC) on yksi EU:n tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelman vaikuttavimmista rahoitusinstrumenteista. Euroopan tutkimusneuvoston tukemat hankkeet ovat johtaneet merkittäviin tieteellisiin läpimurtoihin, taloudellisiin innovaatioihin ja yhteiskunnallisiin edistysaskeliin. Euroopan kilpailukykyyn näkökulmasta olisi perusteltua kasvattaa Euroopan tutkimusneuvoston budjettia, ja Mario Draghin raportissa onkin ehdotettu tutkimusneuvoston investointien kaksinkertaistamista.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

Kilpailukykykompassin aloitteita ja teemoja tullaan jatkossa mahdollisesti rahoittamaan yhdestä ainoasta suurohjelmasta eli Euroopan kilpailukykyrahastosta, johon saatetaan integroida myös tuleva tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelma. Sivistysvaliokunta katsoo asiantuntijalausunnon tavoin, ettei puiteohjelman tulisi olla kilpailukyvyn ohjaama, vaikka sillä onkin keskeinen rooli EU:n kilpailukyvyn edistämiseksi. Kuten asiantuntijalausunnossa todetaan, on puiteohjelman säilyttävä itsenäisenä kokonaisuutena Euroopan tutkimus- ja innovaatiotoiminnan johtajuuden vahvistamiseksi. Toimintaa ohjaavana periaatteena tulee säilyä avoimelle kilpailulle perustuva tieteellinen huippuosaaminen.

Suomen ennakkoaiheuttamiskannoissa tulevaan EU:n monivuotiseen rahoituskehikseen (E 31/2024 vp) on linjattu muun muassa, että Suomen prioriteettina on turvata tutkimus-, kehitys- ja innovaatorahoituksen säilyminen avoimeen kilpailuun ja korkeaan laatuun perustuvana EU-rahoituksena. Myös sivistysvaliokunta on todennut pitävänsä tätä tärkeänä ja katsonut olevan perusteltua kohdentaa rahoitusta puiteohjelmaan (SiVL 6/2024 vp).

Asiantuntijalausunnossa todetaan, että Suomi on hyötynyt EU:n tutkimus- ja innovointirahoituksesta merkittävästi ja ollut puiteohjelmien nettosaaja. Yliopistot ovat tähän mennessä varmistaneet yli 40 prosenttia (yli 480 milj. euroa) Suomeen tulleesta Horisontti Eurooppa -puiteohjelman rahoituksesta ja tutkimuslaitokset ovat kotiuttaneet rahoituksesta 26 prosenttia. Puiteohjelma on näin ollen tärkeä rahoituslähde suomalaiselle tutkimukselle. EU:n tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelmalla on myös keskeinen merkitys sektorien ja valtioiden rajat ylittävän yhteistyön lisääjänä. Lisäksi on tärkeää tunnustaa myös ammattikorkeakoulujen soveltavan tutkimuksen lisäarvo yhteiskuntaa palvelevien uusien ratkaisujen löytämiseksi Euroopassa.

Asiantuntijalausunnossa huomautetaan, että puiteohjelman liittäminen osaksi kilpailukykyrahastoa ei vastaa linjauksia siitä, että puiteohjelman on jatkossakin korostettava tutkimuksen ja innovoinnin erinomaisuutta. Erinomaisuuden tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että puiteohjelma säilyttää riittävän itsenäisyyden kilpailukykykypainotusten keskellä, sillä sen säännöt ja arviointikriteerit on suunniteltu ensisijaisesti tukemaan avoimeen kilpailuun perustuvaa korkealaatuista tutkimusta ja innovointia.

Saadun selvityksen mukaan EU:n kilpailukykyneuvoston kokouksessa on marraskuussa 2024 annettu Tanskan aloitteesta ja 22 jäsenmaan tukemana — Suomi mukaan lukien — kannanotto, jossa on korostettu Euroopan tutkimusneuvoston riippumattomuuden merkitystä. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että valtioneuvosto edistää jatkossakin itsenäisen ja laaja-alaisen puiteohjelman luomista sekä perustutkimuksen aseman vahvistamista EU:ssa. Teknologiapainotteisen politiikan rinnalla on varmistettava, että päätöksenteossa ja tutkimusrahoituksessa huomioidaan monialaisuus eli myös esimerkiksi humanististen sekä sosiaali- ja yhteiskuntatieteellisten alojen näkökulmat. Mikäli EU:n tulevan ohjelmakauden TKI-rahoitus suunnataan kilpailukykykompassin mukaisesti ensisijaisesti lyhyen aikavälin taloudellisiin tavoitteisiin ja suurelta osin teollisuuden uudistamiseen, voi perustutkimuksen rooli jäädä ohjelmassa aiempaa pienemmäksi.

EU:n toimivallasta

Sivistysvaliokunta on vakiintuneesti korostanut, että koulutus kuuluu EU:n ja jäsenvaltioiden toimivallanjaossa kansallisen toimivallan ydinalueisiin ja että unionin toimivalta on tällä alalla ke-

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

vyttä. EU voi hyväksyä tavallisessa lainsäätämisyksessä koulutusta koskevien tavoitteiden edistämiseen liittyviä toimia, jotka eivät merkitse jäsenvaltioiden lakien ja asetusten yhdenmukaistamista. Lisäksi neuvosto voi antaa komission ehdotuksesta suosituksia. Valiokunta on eri yhteyksissä (mm. SiVL 1/2023 vp, SiVL 10/2023 vp, SiVL 2/2024 vp ja SiVL 8/2024 vp) painottanut, että päätöksenteko koulutuspolitiikasta tulee pitää jäsenmaissa.

Valtioneuvoston kirjelmässä linjataan: ”Kilpailukyvyyn koordinaatiovälinettä koskevassa valmistelussa olisi riittävästi huomioitava jäsenvaltioiden erityispiirteet, jäsenvaltioiden ja unionin välinen toimivallan jako sekä suhde eurooppalaiseen ohjausjaksoon.” Kirjelmässä ei kuitenkaan oteta kantaa siihen tapaan, jolla EU tällä hetkellä tosiasiallisesti toimii koulutuksen, tutkimuksen ja nuorisopolitiikan aloilla.

Asiantuntijalausunnossa tuodaan esille, että EU-sääntelyssä omaksutun suunnitelmapohjaisen hallinnointimallin käyttö ulottuu usein unionin toimivaltaa laajemmalle. Tällöin muodollisesti esitöihin suositukseen kirjattujen EU-tavoitteiden täyttymistä vauhditetaan jäsenvaltioille annettavan rahoituksen avulla. Tätä menettelyä ei ole EU:ssa pidetty toimivaltanäkökulmasta ongelmallisena, koska jäsenvaltiot voivat muodollisesti valita itse, haluavatko ne toteuttaa unionin rahoituksen edellytyksenä olevia EU-tavoitteita. Rahoituksen käyttö on siis vapaaehtoista, mutta sen kustannuksiin osallistuminen ei sitä ole.

Kilpailukykykompassiin liittyvien toimintasuunnitelmien mallina toimivat nykyiset elpymissuunnitelmat, jolloin esimerkiksi koulutus- ja tutkimussektoreiden hankkeiden rahoitus ei perustu avoimeen kilpailuun vaan maakohtaisiin kiintiöihin. Lukuisat rahoitustoimet eivät perussopimusten mukaan kuulu sisältönsä puolesta unionin toimivaltaan. Tällöin jää pohtimatta, miten tämä rahoituskäytäntö vaikuttaa perusperiaatteeseen, jonka mukaan päätöksenteko koulutuspolitiikasta tulee pitää jäsenmaissa. Sivistysvaliokunta yhtyy asiantuntijalausunnon näkemykseen siitä, että valtioneuvoston linjaukset eivät ilmennä lähtökohtaa, jossa pohdittaisiin huolellisesti EU-tason toiminnan kansallista lisäarvoa. Erityisen tarkkaan tätä tulisi pohtia aloilla, jotka kuuluvat perussopimusten nojalla jäsenvaltioiden toimivaltaan.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Sivistysvaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan korostaen edellä esitettyjä näkökohtia.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2025 vp

Helsingissä 29.4.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

varapuheenjohtaja Ari Koponen ps

jäsen Maaret Castrén kok

jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd

jäsen Pia Hiltunen sd

jäsen Inka Hopsu vihr

jäsen Laura Huhtasaari ps

jäsen Hanna Kosonen kesk

jäsen Milla Lahdenperä kok

jäsen Mikko Ollikainen r

jäsen Nasima Razmyar sd

jäsen Sara Seppänen ps

jäsen Jaana Strandman ps

jäsen Oskari Valtola kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Maiju Tuominen